

VÍCEHLASÉ NÁSTROJE

KLÁVESOVÉ A DECHOVÉ NÁSTROJE

VÍCEHLASÉ

„Slyšíš tu andělskou hudbu? Že my se ocitli v ráji?“ Dalibor se nechal unášet jemnými vláčkami něžné melodie a snil svůj nebeský sen. „To jsou varhany. Královský nástroj, dokonalý hudební stroj,“ vysvětlil cvrčkovi slavík Kája. Vždyť jsou také jedním z největších a nejsložitějších hudebních nástrojů.



Uf, ta je těžká!

VELKÁ VARHANNÍ SKLÁDAČKA

S varhanami to opravdu není vůbec jednoduché. Je to nástroj, který dokážou postavit jen ti nejlepší z nejlepších. Dát dohromady tolik různých komponentů a vytvořit z nich něco tak úžasného, chce opravdový talent. Stavba varhan je propojením umění a řemesla. Jde také o nejsložitější nástroj, co se konstrukce týká. Varhany mohou být malé, ale také obrovské. Nenajdete nikde na světě dvoje – stavbou, vzhledem, velikostí i zvukem – naprosto identické varhany! Každé jsou originál stavěný na míru do určeného prostoru. Proto i hráči na varhany nikdy vlastně neví, co je čeká, a před samotnou hrou se nejprve musí s nástrojem seznámit – vyzkoušet si jej, poznat jej. Jak odlišné např. od houslistů, kteří hrají pořád na ten samý, vlastní nástroj, jenž si vozí všude s sebou... Věděli jste, že se na varhany hraje rukama i nohama?

PROSPEKT

To, co vidíme z varhan na první pohled se nazývá prospekt. Jedná se o zdobené průčelí varhanní skříně tvořené píšťalami. Prospekt je většinou esteticky řešen tak, aby vhodně doplnil architekturu daného místa. Jsou v něm hrající píšťaly i ty ozdobné nehrající.

VARHANNÍ OBAL

Varhanní skříň je vlastně obal varhan. Chrání varhanní stroj. Před prachem, před slunečními paprsky a také před možným zásahem nepovolané osoby.

TRAKTURA

Traktura je ovládací zařízení varhan od klávesy nebo registru na hracím stole až k samotné píšťale.

VZDUŠNICE

Zjednodušeně jde o dřevěnou truhlu pod píšťalami, do které je veden vzduch vzduchovými kanály a která obsahuje ventily ovládané hráčem prostřednictvím hracího stolu. Hráč stiskne klávesu, tím otevře ventil na vzdušnici, pustí vzduch do píšťaly a ta vydá zvuk.



VARHANNÍ STROJ

Hlavní částí varhanního stroje je vzdušnice nesoucí řady píšťal. Aby mohly píšťaly znít, potřebují vzduch, který by jimi proudil. Ten proudí od ventilátoru do zásobního měchu a odtud vzduchovými kanály do vzdušnic pod píšťalami.

Slyšíte tu rajskou hudbu?

PÍŠŤALY

REJSTŘÍK

Rejstřík je řada píšťal určitého zvukového charakteru, kterou je možno použít samostatně nebo v kombinaci s jinými rejstříky pro vytvoření určitého zvuku nástroje.

PÍŠKÁNÍ PÍŠŤAL

Píšťaly vydávají zvuk varhan. Jsou dřevěné nebo kovové. Konstruovány mohou být jako retné (jako u lidí – přes rty nám proudí slova, u píšťaly tón), jazýčkové, válcové, kónické, otevřené, polokryté, kryté... „Až se mi z těch možností točí hlava,“ zoufal si Dalibor.

LADĚNÍ VARHAN

Varhany se také musí ladit. Při výrobě se naladí všechny píšťaly varhan a pak se na rozdíl od jazykových píšťal ladí méně často. Jazykové píšťaly totiž velmi citlivě reagují na změnu teploty.

POMOCNÁ ZAŘÍZENÍ

Varhany mívají podle své velikosti také spoustu pomocných zařízení k jejich ovládnutí, např. žaluzie, pevné kombinace, pistony, crescendový válec, setzer aj.

HRACÍ STŮL

Hrací stůl tvoří klaviatury varhan neboli manuály a pedálnice. Varhany mohou být zapnuty, již do nich proudí vzduch, hráč mačká klávesy a přesto varhany mlčí. Jak to? Inu, aby varhany hrály, potřebují, aby hráč zapnul na hracím stole rejstřík nebo více rejstříků.

PROSPEKT

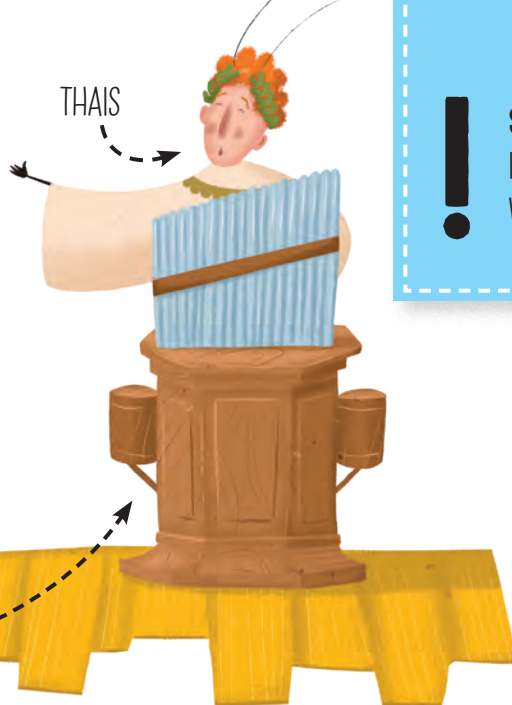
HRACÍ
STŮL

VARHANNÍ
SKŘÍŇ

VODA, NEBO VZDUCH?

Varhany mají docela dlouhou historii. Vůbec poprvé je sestrojil v roce 240 př. n. l. muž jménem Ktesibios. A protože měl rád svou ženu Thais, hned ji naučil na nový nástroj hrát. Tak teď už znáte jméno první varhanice na světě. Celé se to přihodilo v antickém Řecku. Tehdejší varhany byly podstatně menší a vzduch byl do nich vháněn vodním sloupcem. Odtud název „vodní“.

VODNÍ VARHANY



! SVÉ VLASTNÍ VARHANÍKY MĚLI I VOJÁCI ŘÍMSKÝCH LEGIÍ. ZA ZVUKŮ VARHAN SE ASI BOJOVALO LÍP.

GLADIÁTOŘI, DO TOHO!

Ve starověkém Římě doprovázela hudba varhan jedlíky při palácových hostinách, slyšet jste ji mohli i v divadlech, římském cirku, při závodech bojových vozů, a dokonce i v průběhu nechvalně proslulých gladiátorských zápasů. I krutovládce císař Nero hrál na varhany – a dokonce s gustem. Říká se, že dal jednou v noci vzbudit všechny své senátory, aby se jim pochlubil, jak krásně mu to hraje.

VELKÉ, MALÉ, NEJMENŠÍ

Asi je vám jasné, že varhany, které stávaly v chrámových lodích, byly majestátní nejen co do zvuku, ale i do rozměru. Nemohly se tam přece někde stydlivě krčit v koutku. Na druhou stranu podobně jako antika měl i středověk své varhany přenosné. Říkalo se jim portativ. Varhaník je měl zavěšené přes rameno, jednou rukou na ně hrál a druhou vháněl vzduch do píšťal.

CÍSAŘ NERO



PORTATIV



Zvláštní způsob
vystavení varhan.

Odtud má člověk
tedy přehled!

STŘEDOVĚK

Zatímco ve starověku doprovázely varhany světské radovánky, dnes jsou nedílnou součástí bohoslužeb. Jak se to celé přihodilo, když se církev zpočátku dívala na varhany skrz prsty? Inu. Jedině varhany dokázaly svým zvukem rozeznít velké prostory románských bazilik a později gotických katedrál.

JINÝ KRAJ, JINÝ MRAV

V průběhu středověku se začaly varhany vyvíjet odlišně podle místa, kde vznikaly. V takovém Španělsku například vyčnívaly vybrané varhanní píšťaly vesele do prostoru. Anglický královský nástroj býval zase pro změnu úplně bez pedálu.



BAROKO VARHANÁM SVĚDČILO. V TÉ DOBĚ SE POŘÁDALY OBROVSKÉ KONCERTY ZAMĚŘENÉ **HLAVNĚ NA VARHANY.** V ROMANTISMU, **KDY SE VARHANY STAVĚLY I V KONCERTNÍCH SÁLECH,** BYLO O TĚCHTO KONCERTECH JEŠTĚ **VÍCE SLYŠET.**

VARHANNÍ REKORDY



NEJVĚTŠÍ CHRÁMOVÉ VARHANY

Největší chrámové varhany najdete v pasovském dómu sv. Štěpána. Uznejte sami – 17 974 píšťal je víc než dost. Tento počet je zároveň pasoval na největší varhany Evropy a páté největší na světě. Tyto varhany jsou nejenom krásné napohled, dodnes se na ně hraje a přední varhaníci mají možnost z nich vyloudit rajskou hudbu.

NEJVĚTŠÍ VARHANY

Největší varhany na světě stojí v koncertní síni Convention Hall v Atlantic City. Mají neuvěřitelných 33 112 píšťal.

NEJSTARŠÍ VARHANY

Varhany ve švýcarském Sionu – v kostele Notre-Dame-de-Valère jsou prý nejstaršími hrajícími varhanami na světě. Tahle hudební babička se narodila na počátku 15. století.



NEJSTARŠÍ
VARHANY



JOHANN SEBASTIAN BACH

Když se řekne varhany, každého by mělo automaticky napadnout jméno Johann Sebastian Bach (1685–1750). Virtuózní varhaník, geniální znalec nástroje a skladatel varhanní hudby. Na královský nástroj hrál od útlého mládí a s velkým gustem předváděl svůj um i na koncertech. Podle mnoha soudobých pamětníků, kteří ho slyšeli na vlastní uši, byl prý bezchybný ve své klavírní technice a z listu dokázal zahrát téměř vše, co mu bylo předloženo. K tomu prý dokázal na varhany zahrát nohama to, co ani mnohý velmi zběhlý klavírista neuhrál rukama. A protože varhany miloval, nemůže se nikdo divit, že pro ně během svého života složil přes dvě stě skladeb, geniálních tónů oslavujících samotného Boha. Ovládal však i hru na jiné hudební nástroje, např. na housle.



FERENC LISZT

Ferenc Liszt (1811–1886) působící v Rakousku-Uhersku byl opravdovým klavírním virtuosem. Odtud už byl jen malý krůček ke hře na varhany. Ke hře na nástroj, který z hloubi celé své jemné duše obdivoval. Toužil, aby varhany, tolik spjaté s církevní hudbou, oslavovaly nejen Boha, ale aby zároveň vyjadřovaly emocionální prožitky. Podobně jako jeho klavírní skladby.

AKORDEON

„Co to tady tak krásně a tklivě hraje?“ Dalibore, přece akordeon! Sice se to nezdá, ale i akordeon je dechovým nástrojem. A to nástrojem vícehlasým. Vzduch se ovšem do akordeonu nevhání ústy, ale roztahováním a stlačováním speciálního měchu a mačkáním knoflíků či kláves. Teď už je nám jasné, proč jsou některé akordeony klávesové a jiné knoflíkové.



CAMERON CARPENTER

O tom, že varhany nepatří jen do kostela, přesvědčuje svět mladý americký varhaník Cameron Carpenter (1981). Nechal si postavit přenosné varhany, s nimiž cestuje do všech koutů planety. Předvádí nejen hudbu starých mistrů, ale i své skladby. Talentovaný mladík se hře na královský nástroj věnuje od svých čtyř let. Ruku v ruce s nadáním a pílí dospěl v opravdovou varhanní superstar.

BENJAMÍNEK AKORDEON

Akordeon je ve své podstatě velice mladý nástroj. První vlašťovky vyráběl v roce 1822 berlínský Friedrich Bushmann a nazýval je Handäoline. Opravdový akordeon si nechal v roce 1829 patentovat vídeňský nástrojař Cyrillus Demian, nazval jej accordionem a opatřil několika knoflíky. Tak, a novorozený akordeon mohl začít růst a hrát. Dnes se také akordeonu běžně říká tahací harmonika.

PRAPRADĚDA AKORDEONŮ

Přestože je akordeon benjamínkem mezi hudebními nástroji, jedním starým praprapředkem se přece jenom pyšnit může. A to čínským nástrojem šeng z poloviny 1. tisíciletí před naším letopočtem. Šeng tvořil svazek sedmnácti různě dlouhých bambusových trubic a korpus s náustkem, do kterého hráči foukali.



ČÁSTI AKORDEONU

MELODICKÁ ČÁST

Statická část slouží ke hře pravou rukou.

MĚCH

Část střední – měch – slouží k čerpání vzduchu.

BASOVÁ ČÁST

Doprovodná basová část slouží ke hře levou rukou.



HURÁ DO SVĚTA

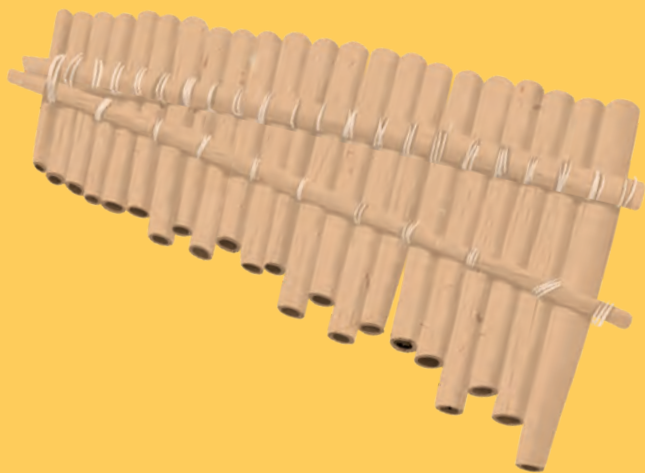
Akordeon si okamžitě získal místo téměř po celé Evropě. Zpočátku byl velice oblíbený v městském prostředí a stal se tak nedílnou součástí městského folklóru. Když začala být tomuto příjemně znějícímu nástroji Evropa malá, rozšířil se směle až za velkou louží – do Severní Ameriky.



PŘEDSTAVTE SI, ŽE **VE FINSKU**
JE AKORDEON POKLÁDÁN
ZA NÁRODNÍ NÁSTROJ!

PANOVA FLÉTNA

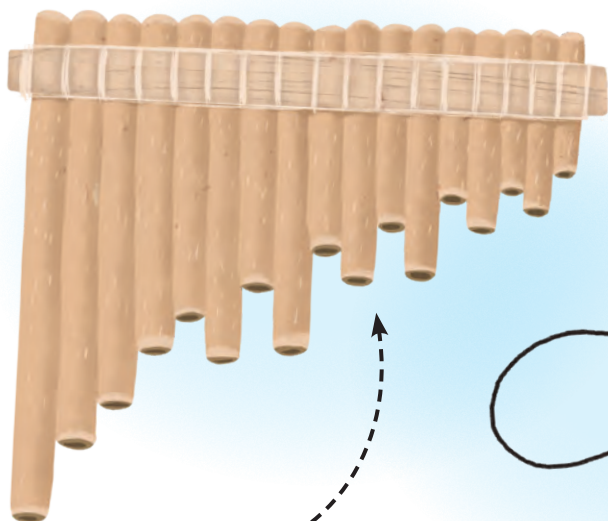
Panova flétna je vlastně soustava píšťal, které jsou k sobě navzájem slepené a ještě navíc ukotvené ve speciálním pouzdře. Aby se s nimi hráčům lépe manipulovalo, tvoří píšťaly jemný oblouk.



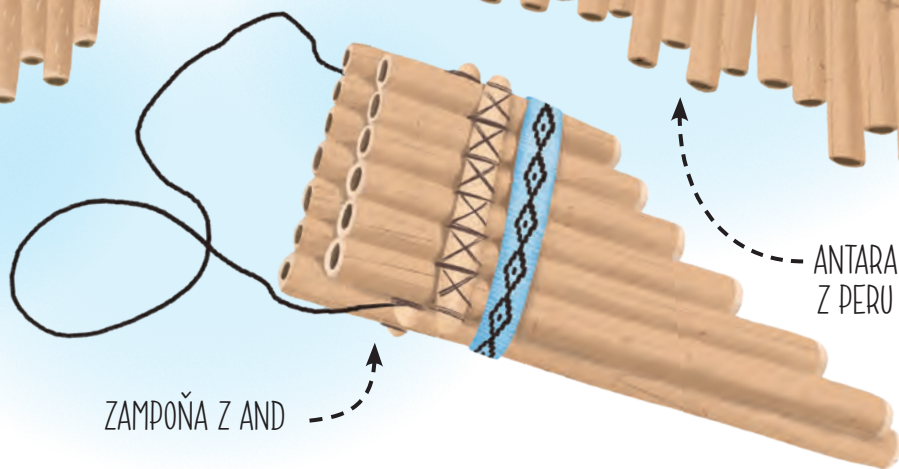
ŠPETKA LEGENDY

Byl jednou jeden bůh, bůh Pan, tam ve starém Řecku. Celý den lítal po pastvinách a držel ochrannou ruku nad pastýři a jejich stády. Jenže ouha, stalo se, že potkal krásnou nymfu a zahořel k ní velkou láskou. Víla o boha Pana, který byl napůl mužem a napůl kozlem, ale nestála. Raději se stala rákosím u řeky, než aby si jej vzala. Pan ji ale tolik miloval, že z dutých stébel rákosu vyrobil flétnu, na kterou po dlouhých večerech vyhrával všechn svůj smutek a touhu.

NĚKTERÉ DRUHY FLÉTEN



RONDADOR
Z EKVÁDORU



ZAMPOŇA Z AND

ANTARA
Z PERU

HISTORIE

Panova flétna je jedním z nejstarších hudebních nástrojů na světě. Hrávali na ni již naši předci v době kamenné. Tenkrát jim k její výrobě posloužil rákos, bambus, třtina či duté kosti zvířat. Postupem času se jednoduché Panovy flétny přizpůsobily oblastem svého vzniku.

! PONĚVADŽ SE NYMFA, KTEROU **BŮH PAN** MILOVAL, JMEŇOVALA SYRINX, ŘÍKÁ SE NĚKDY PANOVĚ FLÉTNĚ **STEJNĚ - SYRINX.**

SYČÍM, SYČÍŠ

Panova flétna zvláště syčí. Díky tomuto zvuku dokáže věrohodně ztvárnit zvuk větru, meluzíny a přírody vůbec. Možná, že právě z tohoto důvodu ji mají ve velké oblibě jihoameričtí indiáni. „Ss, shoo-oo-mm, hiss-ss...“



PANOVA FLÉRNA JE POPULÁRNÍ

Jestli si myslíte, že Panova flétna je jen tak nějakým obyčejným nástrojem vhodným maximálně na pouliční hraní, tak to jste tedy na velkém omylu. Panova flétna je populární po celém světě, a dokonce se pořádají koncerty pro Panovu flétnu, na nichž vystupují slavní flétnisté. Spousta z nich jsou Holanďané, protože tahle země dřeváků a tulipánů Panovu flétnu doslova zbožňuje.



CARINA BOSSENBROEK

Přestože původně hrál na Panovu flétnu zamilovaný bůh Pan, časem si tklivé tóny tohoto nástroje podmanily i ženy. A tak se nikdo nemůže divit, když se v koncertní síni objeví například mladičká talentovaná Carina Bossenbroek (1993), která Panově flétně propadla již ve svých devíti letech, dnes s ní objíždí svět a je živým důkazem, že ženám a dívkám Panova flétna nesmírně sluší.

Carino, mohla byste mě učít?



MATTHIJS KOENE

Tak třeba Matthijs Koene (1977) z Nizozemí je skutečným mistrem ve hře na Panovu flétnu. Nejenže získal za svou hru spoustu důležitých mezinárodních ocenění, ale způsobem, jakým na flétnu hraje a kterým svůj nástroj ovládá, dokonalou technikou a výrazem hry se mu podařilo otevřít Panovu flétnu – nástroj, který je svojí stavbou velmi jednoduchý –, pro svět klasické hudby.

PANOVA FLÉRNA JE NÁSTROJ S VELMI JEDNODUCHOU STAVBOU. PŘESTO DOKÁŽE ZAHRÁT TĚMĚŘ VŠE. OD SLOŽITÝCH BAROKNÍCH SKLADEB PŘES SKLADBY PSANÉ PANOVĚ FLÉTNĚ NA MÍRU AŽ PO SKLADBY LIDOVÉ.